

İQTİSADİYYAT SAHƏSİNDƏ QANUNVERİCİLİK MƏSƏLƏLƏRİ ÜZRƏ SƏNƏD AXINININ İNKİŞAFI

Sevda Kərimova

BDU, Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin Biblioqrafiyaşünaslıq

kafedrası

sevda.kerimova1@gmail.com

Развитие документального потока по вопросам законодательства в области экономики

Резюме: Экономика-базис общества, совокупность общественных производственных отношений, система экономических наук. В сфере экономики функционируют многочисленные хозяйственные объекты, в которых осуществляется производственная и управленческая деятельность, организация труда и производства. На развитие экономики оказывает влияние уровень производительных сил и характер производственных отношений, уровень профессиональной подготовленности кадров, эффективность стимулирования их трудовой деятельности. В экономике реализуются многогранные интеграционные связи. Имеют место и другие факторы, определяющие состояние, развитие и эффективность экономической деятельности.

Development of documentary flow on issues of legislation in the field of economics

Abstract: Economics is the basis of society, the totality of social production relations, the system of economic sciences. In the economic sphere, there are numerous economic facilities in which production and management activities, the organization of labor and production are carried out. The development of the economy is influenced by the level of productive forces and the nature of production relations, the level of professional preparedness of personnel, the effectiveness of stimulating their labor activity. In the economy, multi-faceted integration ties are realized. There are other factors that determine the state, development and effectiveness of economic activity. Considering the importance of economic legislation, this work focuses on the thematic structure of the documentary flow on these issues.

Açar sözlər: iqtisadi, hüquqi, informasiya, bazar iqtisadiyyatı, əmək, birja, səhmdar, maliyyə, vergi, sahibkarlıq, qanun.

Ключевые слова: экономическая, юридическая, информация, рыночная экономика, труд, биржа, акционер, финансы, налог, предпринимательство, закон.

Keywords: economic, legal, information, market economy, labor, stock exchange, shareholder, finance, tax, business, law.

Ölkənin hüquqi sisteminin formalaşmasına daha çox təsir göstərən normativ aktlar Azərbaycan Respublikası Prezidenti, Azərbaycan Respublikası Nazirlər

Kabineti, Azərbaycan Respublikasının nazirlikləri, dövlət komitələri və başqa mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən qəbul edilir. Müasir mərhələdə iqtisadi-hüquqi fəaliyyət çoxqun yaradıcı hüquqi işdə təzahür edir. Son illərdə bu iqtisadi islahatların ardınca davam edir. Bu fəaliyyət öz xarakterinə görə çoxsəviyyəlidir və yalnız yuxarı qanunvericilik orqanlarını deyil, həm də hökumətin, nazirlik və idarələrin, yerli idarəetmə orqanlarının da funksiyasına çevrilir.

Müasir sahibkarlıq fəaliyyətinin qanunvericilik bazasının inkişafının başlanğıcı 1992-ci il 15 dekabr tarixli “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun və 1999-cu il 4 iyun tarixli “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədardır. Bu qanunlar müstəqillik illərində ilk dəfə olaraq, təsərrüfatın keçmiş sosialist üsulu ilə idarə olunması ilə təsərrüfatın formalaşan bazar iqtisadiyyatı şərtləri ilə idarə olunması arasında hədd rolunu oynayırdı.

1992-ci il 15 dekabr tarixində “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə mindi. Burada beynəlxalq hüquq baxımından keçmiş sovet dövründə qəbul olunmuş qanunlarla müqayisədə çox fərq vardı. Bu qanunda ilk dəfə olaraq normativ-hüquqi anlayışı, “Fərdi və şərikli şəkildə həyata keçirilən sahibkarlıq” anlayışı verilmişdir. Bu qanunda göstərilirdi ki, sahibkarlıq fəaliyyətiməhsul istehsalı, satışı və xidmətlər göstərilməsi formasında həyata keçirilən müstəqil təşəbbüskarlıq fəaliyyətidir. Qanunda sahibkarın statusu daha konkret müəyyən olunmuşdur. 4 iyun 1999-cu il tarixli “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda “Kiçik sahibkar” anlayışı ifadə olunmuşdur. Həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1997-ci il 24 iyun tarixli 610 sayılı fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığa dövlət köməyi proqramı” fəaliyyətə başlamışdır. Bu proqramda da qeyd olunduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında sahibkarlara kömək milli fondu, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı agentliyi və regionlarda sahibkarlığın inkişafı mərkəzləri yaradılmışdır.

Sahibkarlığın inkişafı üçün mühüm olan “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında”, ”Səhmdar cəmiyyətləri haqqında”, ”Müəssisələr haqqında”, ”Əmək birjası haqqında”, ”Lizinq kompaniyaları haqqında”, ”Haqsız rəqabət haqqında” qanunlar və digər normativ aktlar qəbul olunmuşdur. Xüsusi olaraq, 1999-cu 28 dekabr tarixində qəbul edilmiş Mülki Məcəlləni qeyd etmək lazımdır. Mülki Məcəllənin məqsəd və vəzifələrindən biri “sahibkarlıq fəaliyyətini dəstəkləmək; sərbəst bazar iqtisadiyyatının inkişafına şərait yaratmaqdır” [1, 3]. Mülki Məcəllədə təsbit olunmuş müddəalar hazırki dövrdə iqtisadiyyatın hüquqi cəhətdən tənzimlənməsinin əsas mənbəyi olaraq çıxış edir və bütövlükdə sahibkarlıq hüququnun yeni nəzəri konsepsiyasının formalaşdırılmasında vacib rolə malikdirlər [2].

Sahibkarlıq sahəsində dövlət nizamlanması və nəzarətin dəqiq sistemi olmalıdır. Bu proses qanunvericilik aktları ilə möhkəmlənməlidir. Nəzarətin belə formalarından biri də auditdir. Audit-müəssisənin verdiyi maliyyə haqqında informasiyanın səhihliyinə müstəqil nəzarətdir. Belə informasiya hesabatın,

balansın, müəssisənin təsərrüfat fəaliyyətinin nəticələrinin qiymətləndirilməsi üçün lazımdır. 16 sentyabr 1994-cü il tarixli “Auditor xidməti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minənə qədər bu prosesin özlüyündə heç bir lazımi hüquqi əsası yox idi. Bundan sonra “Auditor fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə mindi və əvvəlki qanun qüvvədən düşdü.

Dövlət və bələdiyyə müəssisələrinin özəlləşdirilməsi iqtisadi islahatların əsas hissəsidir. Özəlləşdirmə ilə əlaqəli suallar ölkə qanunvericiliyində geniş əks olunmuşdur. Ölkədə iqtisadi münasibətlər özəlləşdirmə haqqında xüsusi sənədlərlə nizamlanırdı. Özəlləşdirilmənin aparılması haqqında qanunverici əsas 10 avqust 2000-ci il tarixli 383 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında dövlət əmlakının özəlləşdirilməsinin II Dövlət Proqramı” və 23 dekabr 2000-ci il tarixli "Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu olmuşdur. Lakin sənədlər tez-tez yenilənir, dəyişikliyə uğrayır. Məsələn, 19 may 2016-cı il tarixində Azərbaycan **Prezidenti** dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi prosesinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında fərman imzalamışdır.

“Səhmdar cəmiyyəti haqqında” 12 iyul 1994-cü il tarixli Azərbaycan Respublikasının qanunu bazar münasibətləri dövründə cəmiyyətin iqtisadi strukturunu təyin edir. Müasir dövrdə elə bir vəziyyət yaranmışdır ki, ölkə iqtisadiyyatında aparıcı rol oynayan çoxsaylı təsərrüfat obyektlərinin fəaliyyəti qanunla nizamlanmışdır. Çünki real həyatın tələblərinə uyğun qanunvericiliyin icrasına tələbat yaranmışdır.

İqtisadiyyatın ən çox vergi tariflərində dəyişiklik baş verir. Bu sahədə çoxlu tamamlamalar, göstərişlər vardır. Onlar alqı və satqının həcmnin dəqiq planlaşdırılmasına imkan vermir. Bu sahədə mövcud olan normativ sənədlər əsas çatışmazlıqların üzə çıxarılmasına kömək edir. Lakin müxtəlif ölkələrdəki vergi sistemlərinin inkişafı göstərmişdir ki, vergi sistemi əsasən qanunilik, ədalətlik və bərabərlik prinsiplərinin tətbiqi edilməsi nəticəsində öz inkişaf yolunu tutmuşdur. Vergi sisteminin təkamül etməsi vergitutma məsələlərinin həm vergi ödəyiciləri, həm də dövlət üçün təkmilləşdirilməsi yolu ilə baş verir. Qanunilik, ədalətlik və bərabərlik prinsiplərinin hər zaman yeniləşən məzmunu hazırkı dövrdə vergi sistemində şəffaflığın qorunub saxlanılmasını, İKT-dən geniş istifadəni, vergi yükünün ədalətli və bərabər bölgüsünü və ölkədə mütərəqqi vergi mədəniyyətinin yaradılması məsələlərinin aktual olmasını şərtləndirir[3, 55-56].

Vergi siyasətinin əsas xüsusiyyətindən biri budur ki, istehsal sferasının müəssisələri üçün düşünülmüş vergi stimulları istehsalın azalmasının qismən qarşısını alır. Bu ticarət fəaliyyətini istehsal fəaliyyətindən daha çox qazanlı edir. Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi çox vacib məsələdir, belə ki, vergiqoyma sistemi bir çox hallarda uzun müddətli iqtisadi siyasəti müəyyən edir.

Müstəqillik əldə etdiyimiz zamandan ölkədə iqtisadi vəziyyətin qeyri-stabil inkişafı maliyyə və bank sferası da daxil olmaqla, bütün iqtisadi strukturların qarşılıqlı fəaliyyət göstərməsini təyin edir. Qanunvericilik dövlət və kommertiya

strukturlarının maraqlarını təmin etməyə xidmət edir. Bu, iqtisadiyyatı stabilləşdirməyə imkan verir.

Müair şəraitdə 1997-ci il 13 iyun tarixli “Müflisləşmə və iflas haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İqtisadiyyatda bazar münasibətlərinin inkişafı, qanunvericiliyin inkişafı fonunda sözsüz ki, bu qanunun xüsusi əhəmiyyəti vardır.

İqtisadiyyat sahəsində qanunvericilik məsələləri üzrə sənəd axınının mövzu strukturu növbəti əsas bəndlərdə təqdim oluna bilər: özəlləşdirmə; maliyyə bazarı (kapital bazarı, investisiya fəaliyyəti, investisiya fondu, qiymətli kağızlar bazarı, valyuta bazarı); əmək bazarı (əhalinin məşğulluq problemi, əmək birjası, sosial sığorta, əmək münasibətləri); dövlətin iqtisadiyyatı bazar şərtləri ilə nizamlaması (təsərrüfat hüququ, sahibkarlıq hüququ, arbitraj, məcburi hüquq, kommersiya sirlərinin qorunması, antimonopoliya qanunvericiliyi, ticarət hüququ); vergiqoyma; innovativ siyasət, yeni texnologiyalar bazarı, informasiya məhsulları və xidmətləri bazarı; bazar şərtləri ilə qiymətdoyma; maliyyə-kredit sistemi (banklar və bank fəaliyyəti, təsərrüfat orqanlarının maliyyəsi, mühasibat işi, audit, maliyyə hesabatı, sığorta işi); təsərrüfat orqanlarının müasir formaları (səhmdar cəmiyyətlər, holdinqlər, kooperativlər, birgə kiçik müəssisələr); xarici iqtisadi fəaliyyət; aqrar hüququ; mülkiyyət. Bu sahə üzrə sənəd axını çox dərin fərqləndirilir.

Son illərdə hüquqi məsələlər üzrə məcmuələrin nəşri geniş vüsət almışdır. Onları iki qrupa bölmək olar: 1) sahibkarlıq fəaliyyətinin müxtəlif aspektləri üzrə qanunvericilik aktlarının daxil olduğu ümumi xarakterli məcmuələr; 2) Hər hansı konkret sahə üzrə qanunvericiliyi əks etdirən sahəvi xarakterli məcmuələr. Misal olaraq: “Azərbaycanda kiçik sahibkarlıq-2009: statistik məcmuə.- Bakı: 2009.- 342 s.”; “Aqrar-sənaye sistemində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq strukturlarının rəqabət qabiliyyətliliyinin yüksəldilməsi.- Gəncə: 2016.- 22 s.”; “Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafının bazar mexanizmləri: [monoqrafiya] /AMEA, İqtisadiyyat İn-tu.- Bakı: Elm, 2008.- 300s.”; “Keçid iqtisadiyyatında özəlləşdirmə problemi (Türkiyə təcrübəsi və Azərbaycanda özəlləşdirmə).- Bakı: 2006.- 26 s.; “Özəlləşdirmənin nəzəri-metodoloji problemləri və retrospektiv iqtisadi təhli [Mətn]: Dünya təcrübəsi və Azərbaycanın təmsalında .- Bakı: Elm və həyat, 2001.- 303 s.”; “Azərbaycan iqtisadiyyatı və bazar münasibətləri.- Bakı: Azərbaycan Ensiklopediyası NPB, 1998.-208 s.”; “Azərbaycan Respublikasının Əmək Qanunvericiliyi.- Bakı: Qanun, 2004.-592 s.”; “Məşğulluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.- Bakı: 2001.-20 s.” və s.

İqtisadiyyat sahəsində qanunvericilik məsələləri üzrə informasiyalar dövrü nəşrlərin səhifələrində dərc olunur (“Qanun” jurnalı, “Azərbaycan” qəzeti). Hüquqi məsələlər üzrə sənəd axını ilə tanış olmaq üçün AMEA-nın ildə 4 nömrə 250 ədəd tirajla Azərbaycan və rus dillərində nəşr etdiyi “AMEA-nın Xəbərləri (iqtisadiyyat seriyası), AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunun nəşr etdiyi “İqtisadiyyat İnstitutunun elmi əsərləri”, “İqtisadiyyat və həyat” və s. jurnalları misal göstərmək olar.

İqtisadiyyat sahəsində qanunvericiliklə istiqamətlənməni informasiya mənbələri olan məlumat bazaları həyata keçirə bilər. Bu bazalara misal olaraq,

www.e-qanun.az, www.vesconsultancy.com, www.stat.gov.az,
www.economy.gov.az, unec.edu.az, www.preslib.az, az.strategiya.az və s.
göstərmək olar.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı, 2011, 778 s., s.3
2. *Məmmədli, S.H.*
Sahibkarlıq hüququnun anlayışı haqqında.<https://dejure.az/az/article/sahibkarliq-huququnun-anlayisi-haqqinda>
3. Yusifov, C.R. Vergitutma nəzəriyyələrində ədalətlik, bərabərlik və qanunilik prinsiplərinin təkamülü //Azərbaycanın Vergi jurnalı.-№3(117).-2014.-s.55-56